

Ribárszki György
gimnáziumi igazgatóhelyettes, Makó

**A FAKULTATIV TANTÁRGYCSOPORTOS OKTATÁSI KISÉRLET SZEMÉLYI
ÉS TÁRGYI FELTÉTELEI, SZERVEZÉSI KÉRDÉSEI**

A József Attila Tudományegyetem Pedagógiai Tanszéke által kidolgozott és irányított fakultativ tantárgycsoportos oktatási kísérletben található lényeges tartalmi változások /a tanulók folyamatos, tervszerű megfigyelése; tudásszint-, eredménymérés; felzárkóztatás; orientálás és szakosodás; valamint az ezekkel járó módszertani kérdések/, a pályairányítás lehetőségeinek feltárása és fejlesztése mellett alapvető feladat annak a felderítése, hogy a különböző iskolákban milyen feltételek mellett valósítható meg a fakultativ rendszerű oktatás. Vagyis nagyon sok szervezési problémát kellett és kell felderíteni, kipróbálni, ezek megoldására javaslatot tenni.

A makói József Attila Gimnázium nagyságrendjét /12 osztály/ és a várható legfontosabb szervezési feladatokat /orientációs körök, tantárgyblokkok kialakítása, szakkörök működtetése/ tekintve az látszott célszerűnek, hogy a fakultativ tantárgycsoportos oktatási kísérletbe - az 1974/75. tanévtől - mindhárom I. osztályunkkal kapcsolódjunk be. Így a különböző típusú oktatásban résztvevők létszámadatai az alábbiak szerint alakultak:

	1974/75	75/76	76/77	77/78
Osztályok	12	12	12	12
Ált.tantervű	3	2	1	-
Orosz, angol sz.tt.	3	2	1	-
Mat., fi.sz.tt.	3	2	1	-
Fakultativ tantárgy- csoportos oktatásu	3	6	9	12

	1974/75	75/76	76/77	77/78
Tanulók	367	372	388	360
Ált.tantervű	86	58	36	-
Crosz, angol sz.tt.	83	55	31	-
Mat., fi. sz.tt.	99	65	34	-
Fakultatív tantárgy- csoportos oktatásu	89	194	287	360
%	24,2	52,2	73,9	100,0

Kezdetben nagyon zavaró, a szervezést károsan befolyásoló tény, sok ütközés, szervezési nehézség forrása volt, hogy a fakultatív tantárgycsoportos oktatási kísérlet és a hagyományos képzés együtt, egymással párhuzamosan folyt. Bár a tanulók számát tekintve már a második évtől enyhe fölénybe került a fakultatív tantárgycsoportos oktatás, az iskola életét döntően befolyásoló tényező viszont továbbra is a 4 szakosított tantervű osztály maradt.

Kedvező volt viszont, hogy azok az évfolyamok, ahol a kísérlet már folyt, homogének voltak, s a kísérlet előrehaladásával a hagyományos képzés egyre inkább háttérbe szorult, csökkentve ezzel a kettősségből eredő gondokat. Más kérdés viszont, hogy az első tantárgyblokkok kialakulásával - főleg az órarendet és a teremhasználatot illetően - összetettebb, minőségileg nehezebb problémák kerültek előtérbe.

I. osztályainkba a tanulók 7 makói és 10-14 községi, falusi, tanyai általános iskolából kerülnek. Annak érdekében, hogy

- a közös szintre hozás minél rövidebb időn belül megtörténjék

- az új környezet okozta káros hatásokat a minimálisra csökkentsük

- az új közösség minél gyorsabban kialakulhasson, az I. osztályok kialakításánál arra törekedtünk, hogy

- egy-egy osztályba minél kevesebb általános iskolából kerüljön tanuló

- azonos legyen a 3 párhuzamos osztályban a fiú-leány, helybéli-vidéki arány, megfelelő legyen a fizikai dolgozók gyermekeinek aránya.

A kísérlet kezdete óta 15 tanuló morzsolódott le a beiratkozottak közül a legtöbb /8/ az I. kísérleti évfolyamról, főleg tanulmányi nehézség /10/, de családi ok /3/, betegség /1/ és külföldre távozás /1/ miatt is; ugyanakkor 2 tanuló más iskolából került az itteni III. évfolyamra, közülük egy - a tantervi különbségek miatt nem kis nehézség árán - ekkor kapcsolódott be a kísérletbe. /A III. évfolyam során vagy után iskolát változtatni kényszerülők szinte megoldhatatlan feladat elé kerülnek/.

A kísérlet alapvető feltétele biztosított volt: megfelelő létszámú, felkészültségű, vállalkozó kedvű, a különböző - de nem ilyen átfogó, nagy horderejű - kísérletekben edzett nevelőtestület állt rendelkezésre. Nem nagy iskoláról lévén szó, a nevelőtestület többsége kezdettől részt vett a fakultatív tantárgycsoportos oktatási kísérletben, s a résztvevők aránya évről-évre nőtt:

	1974/75	75/76	76/77	77/78
Nevelők száma	36	34	34	35
Törzstag	30	29	30	30
Óraadó	6	5	6	5
Fakultatív tantárgycsoportos oktatásban résztvevő	22	25	28	30
%-ban	61,1	73,5	77,7	85,7
Törzstag	18	21	24	26
Óraadó	4	4	4	4

A fakultatív tantárgycsoportos oktatás teljessé válásával - a 2 testnevelő, a könyvtáros és a gyermekgondozási segélyt igénybe vevő kartársnő kivételével - a tantestület valamennyi tagja aktív résztvevője a kísérletnek.

Nem lehet egyértelműen megállapítani, hogy a menetközben bekapcsolódó nevelők vagy az uttörők helyzete volt-e nehezebb? Különösen nehéz és szokatlan feladat hárult arra a 8 nevelőre, aki a kísérlet megkezdése után került iskolánkhoz /közülük 4 pályakezdő/, illetve jelentős teher és nagy felelősség hárult arra a 14 szaktanárra, aki a különböző tantárgyblokkok szakosító tárgyait tanította. /Számuk az 1977/78. tanévtől 4 fővel bővült.

Az iskola szakos ellátottsága és a korábbi tantárgyfelosztás következményei miatt a kísérlet indulásakor a nevelők nagyon fáradt és néhány esetben túlzott megterheléssel vettek részt az uttörő munkában. Mivel a terhelés arányain változtatni csak fokozatosan lehetett, indokolt és szükséges volt - a végzett munka mennyiségének, követelményeinek megfelelő - differenciált anyagi elismerés bevezetése.

A kísérlet során az ellátandó órák száma először kis mértékben, majd - a tantárgyblokkok belépésével - ugrásszerűen növekedett. A nevelőtestület a növekvő feladatokkal eddig meg tudott birkózni. Átmeneti nehézségek - egyrészt az óraszámok emelkedése, másrészt munkahelyváltoztatás, gyermekgondozási segély, fizetés nélküli szabadság igénybevétele, külföldi tanulmányut miatt - az idegen nyelv terén jelentkeztek, ezeket sikerült leküzdeni. Ebben és a jelenleg betöltetlen két állás miatti hiányok pótlásában /matematika, biológia, földrajz órák ellátásában/, a gyakorlati foglalkozások vezetésében lelkiismeretes óraadók nyújtottak és nyújtanak segítséget. Más kérdés, hogy a nevelők megterhelése - a fakultatív tantárgycsoportos oktatással járó többletfeladatok /orientációs körök vezetése, tantárgycsoportos képzés/ miatt - az átlagosnál nagyobb, esetenként a teherbíróképesség felső határán mozog. Az óraszámnövekedésnek megfelelően, a 2 üres állás betöltésén túl, a túlórák helyett új állások szervezésére lenne szükség.

Nagyon fontos feladat volt a nevelők felkészítése a kísérletre, a leendő tanulók és szüleik tájékoztatása erről.

A beindulás előtti tanévben a nevelőtestület megfelelő tájékoztatást kapott /testületi értekezleten, írásos anyag révén/ a kísérlet céljáról, elvi elképzelésekről, bizonyos szervezési kérdésekről, bár több részletkérdésről /megfigyelés és az ezzel kapcsolatos adminisztráció, felzárkóztató foglalkozások szervezése, személyi anyag gyűjtése/ nem volt megfelelő információnk. Az újonnan, a kísérlet folyamán bekapcsolódó nevelők talán kedvezőbb helyzetben vannak, felkészítésüket az igazgatóság, a munkaközösségvezetők, a kartársak eddigi tapasztalatai, a kísérleti modellre és a gyakorlati tapasztalatokra vonatkozó dokumentumok egyaránt segítik. Hasznosak és szükségesek az e témával foglalkozó tantestületi értekezletek, a kísérletben résztvevő 3 iskola szakos nevelőinek szaktárgyi tanácskozásai.

Leendő tanulóink - 7. osztályos korukban - az iskolai Pályaválasztási Nap-on illetve a pályaválasztási korrekciós beszélgetések során / 8. évfolyamon/, írásos tájékoztató útján, esetenként összevont tanulói-szülői értekezleteken /elsősorban vidéken/ kapnak általános képet, majd a tanév eleji osztályfőnöki órák egyikén részletes tájékoztatást a fakultatív tantárgycsoportos oktatásról.

A 8. osztályos tanulók szüleit a városi Pályaválasztási Hetek keretében tartott összevont szülői értekezleten, illetve az általános iskolákban tartott szülői értekezleteken tájékoztatjuk a fakultatív tantárgycsoportos oktatásról. Jó segítséget nyújtott ehhez a Csongrád Megyei Hirlap "Élet és iskola" rovata is.

A fakultatív tantárgycsoportos oktatás személyi igényeit az ellátandó órák számának emelkedése határozza meg. Az emelkedés ütemét fékezte a szakosított tantervű osztályok /orosz-angol, matematika-fizika/ fokozatos, a kísérlettel párhuzamos megszűnése, valamint az a tény, hogy összevonással, osztály-, illetve tantárgyközi csoportok kialakításával sikerült csökkenteni az ellátandó tantervi órák számát.

A feladatok további csökkentése - s egyuttal egyszerűsítése - csak olyan áron lett volna megvalósítható, ha feladjuk a tantárgycsoportos oktatás egyik legfontosabb értékét, a tantervi anyag egy egységben és kis létszámú csoportban történő feldolgozásának lehetőségét. Nevelőtestületünk egyértelműen a bonyolultabb, munkában és anyagiakban is igényesebb, de értékesebb megoldás mellett foglalt állást.

A fentiek figyelembevételével az ellátandó órák száma az alábbiak szerint alakult:

Tantárgy	1973/74	74/75	75/76	76/77	77/78
/A kísérlet előkészítő	1.	2.	3.	4.éve/	
Magyar ny.és irod.	48	48	48	59	64
Történelem	33	33	33	35	44
Világnézetünk alapjai	9	9	9	9	6
Orosz	68	68	68	74	77
Angol	40	45	43	50	49
Német	28	28	27	37	46
Latin	-	-	-	6	8
Matematika	82	68	63	67	74
Fizika	46	46	38	47	46
Kémia	18	21	21	18	20
Biológia	22	24	24	29	27
Földrajz	18	21	24	21	23
Ének	12	12	12	9	9
Rajz	9	9	9	9	9
Testnevelés	42	42	42	42	42
Gyakorlati foglalkozás	18	15	15	21	32
Osztályfői	12	12	12	12	12
Összes tantárgyi óra	505	501	488	545	588
Orientációs kör	-	12	34	30	34
Összes óratervi óra	505	513	522	575	622
%	100,0	101,6	103,4	113,9	123,2
Osztályfőnöki teendők	12	12	12	12	12
Szakkör	24	24	18	12	12
Érdeklődési kör	-	3	3	3	4
Tömegsport	8	8	8	8	8
Összes ellátandó óra	549	560	563	610	658
%	100,0	102,0	102,6	111,1	119,9

A kísérlet kezdetén végzett előzetes számítások a 3. illetve a 4. évre, a tantárgycsoportok belépésének illetve a fakultatív oktatás teljessé válásának idejére - iskolánkban - 15,9 % illetve 31,9 %-os növekedést ígértek az 1973/74. évhez képest. Hogy a valóságos kép a vártnál kedvezőbb, több tényezővel magyarázható:

- a tantárgyblokkok tervezettől eltérő alakulása
- a tanulók idegen nyelv-választása
- a csoportok ésszerű kialakítása, az összevonási lehetőségek kiaknázása
- a korábban véglegesen még nem rögzített óraszámok /magyar nyelv, matematika, kémia, világnézetünk alapjai, műalkotások elemzése, ének, osztályfőnöki/ módosítása.

A várakozásnak megfelelően bizonyos mértékben változott a személyi igények szerkezete: kis mértékben csökkent a matematika szakos szükséglet, jelentősen megnőtt a magyar-történelem-idegen nyelv szakosok iránti igény. Kedvező volt, hogy az iskola részben rendelkezett szabad kapacitással a magyar-történelem területén, illetve a munkaerőgazdálkodás alakulása lehetővé tette az idegen nyelv területén jelentkező feszültségek megszüntetését is. Az egyes tantárgyak óraszámigényét egyébként nagy mértékben befolyásolja, változóvá teszi az orientációs körök iránti változó érdeklődés.

A fakultatív tantárgycsoportos oktatás feltételezi a felsőfoku továbbtanulásra való felkészítésben korábban központi szerepet játszó előkészítő tanfolyamok, tantárgyi szakkörök jelentőségének csökkenését, illetve megszűnését. Iskolánkban is felére csökkent a szakköri foglalkozások száma, s ezzel az ellátandó órák számában bekövetkezett emelkedés - az előzetesen becsült - 20 % -os szintet érte el.

Mindezek alapján megítélhető a tantárgycsoportos oktatás személyi költségigénye is: ez - 30 Ft-os óradijatlagra számítva - kb évi 110 000 Ft. A többletórákat álláshelyekre váltva ez az összeg mintegy 60 000 Ft-tal emelkedne, de a nagyobb

költség természetesen megtérülne abban, hogy nagy mértékben javulnának a nevelőmunka feltételei, csökkenne a nevelők egy részének most tapasztalható nagy megterhelése.

A tárgyi feltételek közül a legsúlyosabb gondokat a teremigény kielégítése okozza. A kísérlet megkezdése előtti átlagos teremszükséglet /15 helyiség egy-egy órán/ 20 %-kal emelkedett, esetenként elérte a 133 %-ot, ami már valamennyi helyiség igénybevételét jelentette. Enyhíteni e gondokon alig sikerült. A korábban műhely céljaira használt - és a műhelygyakorlatok megszűnése következtében felszabadult - termet fizikai szaktanteremé alakítottuk át. A kellően ki nem használt nyelvi laboratórium átalakításával, hagyományos órák megtartására is alkalmassá tételével lehetőség nyílt arra, hogy az iskolán belül a gép - és gyorsírás céljára alkalmas termet képezzünk ki. /Az első 3 évben a helyi Gyors- és Gépíró Iskolában kaptak helyet a gépírás órák, de csak igen nagy nehézségek, nem egyszer ütközések árán, hiszen a két iskola mellett a Kereskedelmi Szakközépiskola tanulói is ott részesültek ilyen jellegű képzésben/. Ezzel viszont az iskola teremkapacitása teljesen kimerült. Ugyanakkor - a tantárgyblokkok mindkét évfolyamon történő kialakulásával - az 1977/78. tanévtől az óratervi órák számának emelkedése növeli a teremszükségletet. Várható, hogy az órarend, az igénybevétel, a teremhasználat optimális megoldása sem bizonyul elegendőnek, az órák egy részét az iskolán kívüli, bérelt helyiségben tudjuk csak elhelyezni.

Nem kétséges, hogy a fakultatív tantárgycsoportos oktatás - a hagyományos képzésnél is - fokozottabban kívánja a tanítási órák hatékonyságának növelését, a korszerű módszerek és eszközök alkalmazását. /A tantervi módosítások, összevonások, átcsoportosítások ezt elengedhetlenné teszik./ Az ehhez szükséges eszköztöbblet nehezen mutatható ki, hiszen ezeket az eszközöket a hagyományos képzésben is fel kellett használni. Jó alapot biztosítottak a kísérlethez a 10 év óta működő szaktantermi rendszer, a szakosított tantervi oktatás /orosz, angol, matematika, fizika/ korábban már biztosított feltételei,

a szép állománnyal rendelkező könyvtár. Ugyanakkor a tantárgycsoportok kialakításával ujszerű feladatok is jelentkeznek, melyekre az iskola nem volt felkészülve. Bár minden tárgyból szükség volt az eszközök, a szakkönyvállomány kiegészítésére, fejlesztésére, különösen sok tennivaló akadt az olyan eszközigényes tárgyak területén, melyekben nem folyt szakosított tantervű képzés. Így pl. a kémiai, biológiai szaktantermek fejlesztése, ezeknek laboratóriumi és mérési gyakorlatok elvégzésére történő alkalmassá tétele volt sürgető feladat. A legmostohább körülmények között levő kémiai előadó újjáalakítása megtörtént, jelentősen bővült a kémia és biológia-szertárak eszközállománya. Folyamatban van a műhelyből létesült második fizikai szaktanterem korszerűsítése.

Megkezdődött az ügyintéző képzés tárgyi feltételeinek az iskola épületében történő kialakítása. A tanterem átalakítása már megtörtént, de a tantervi követelmények teljesítéséhez még feltétlenül szükséges eszközök, gépek /különbféle különleges írógépek, diktálógépek, asztali számológépek, sokszorosító és gyorsmásoló berendezések/ beszerzése ma még meghaladja az iskola pénzügyi lehetőségeit, központi támogatást igényel. Ugyanakkor gondolni kell egy másik gyakorlati blokk szervezésére, tárgyi feltételei megteremtésére is.

A kísérlet számára külön készített tantervek az összeállításuk időpontjában érvényes tankönyvekre épültek. Kezdetben csupán az okozott némi nehézséget tanárnak és tanulóknak egyaránt, hogy egy-egy évfolyam különböző tárgyaiban két osztály tankönyvét is kellett egyidejűleg használni. /Mindéz a korabbinál körültekintőbb, bonyolultabb tankönyvrendelést tett szükségessé./

Ujabb gond viszont, hogy a tantervek és a tankönyvek összhangja egyre inkább megbomlik. A blokkos tantervek készítői által előírt irodalom /tankönyvek, szakkönyvek, jegyzetek/ vagy egyáltalán nem, vagy nagyon nehezen és drágán szerezhethők be, sokszor nem is a legsikerültebbek. Nevelők és tanulók energiájának nagy részét emészti fel az irodalom beszerzése vagy a nagyon részletes jegyzetelés.

Ugyancsak gond, hogy a tantárgycsoportok tantervi anyagához nincsenek meg és többnyire nem is kaphatók szemléltető és segédanyagok. Különösen vonatkozik ez az idegen nyelvi oktatás tanszalgállományára. Speciális igény a biológiai kísérletekhez és gyakorlatokhoz az élőanyag-ellátás biztosítása. Ugyanakkor ki kell emelni azt az áldozatkész, sok időt, energiát igénylő tevékenységet, mellyel a nevelők - a munkaközösségi vállalásaik keretében - javítják szaktárgyuk oktatásának tárgyi feltételeit.

Már a kísérlet előkészítése és az eltelt 3 év is bizonyította, hogy a fakultatív tantárgycsoportos oktatási rendszer bevezetése jelentős feladatokat ró az iskolavezetésre és a nevelőkre a szervezés területén. Nem csupán arról van szó, hogy az oktató-munka szervezése bonyolultabbá vált, hanem sok alapvető kérdést kellett tisztázni, kipróbálni, olyan újszerű feladatokat megoldani, melyekre vonatkozó tapasztalatokkal senki nem rendelkezett.

A kísérlet első szakaszának /I-II. évfolyam/ legujszerűbb, legvonzóbb és legizgalmasabb része az orientáló tevékenység, amelyben valamennyi tényezőnek /igazgatóság, osztályfőnök, szaktanárok, orientációs körök vezetői, tanulók, szülők/ fontos, felelősségteljes szerep jut.

Az igazgatóságnak a kísérlet lényegének megismertetését /szülői értekezletek, pályaválasztási napok, sajtó, írásos tájékoztató/, az orientációs körök, a tantárgycsoportok - igényekkel összhangban történő - szervezését, a személyi és anyagi feltételek biztosítását kell magára vállalnia.

A tudatos orientálás csak rendszeres, tervszerű, alapos megfigyelés alapján történhet, melyben kulcsszerepük van az osztályfőnököknek és a szaktanároknak.

. A szaktanároknak feltétlenül meg kell ismerniök, hogy a tanulók

- milyen általános iskolai alapokkal rendelkeznek

- milyen a felfogóképességük, gondolkodási, logikai készségük

- a tantárgy tanulásához való viszonyuk

- milyen a tanulási módszerük

- kik a tehetségesebbek, illetve kik szorulnak segítségre.

Ehhez sokoldalú információkat kell gyűjteniük /tanítási órák, felzárkóztató foglalkozások, orientációs körök, egyéni beszélgetések/, rögzíteniük.

A szaktanárok információs lehetőségei - még ha azok tanítási órán túlra is nyulnak - korlátozottak, feltétlenül ki kell egészíteni azokat az osztályfőnök több helyről szerzett /osztályfői órák, óralátogatások, KISZ-foglalkozások, rendezvények, klubdélutánok, kirándulások, versenyek, társadalmi munka, tanulószoba, kollégium, szülői értekezletek/ tapasztalataival. Az osztályfőnök szerepe egyébként is rendkívül fontos és összetett ebben a kísérletben, összekötő kapocs az iskola, a szülők, a nevelők és a tanulók között:

- Tájékoztatja a tanulókat, szülőket a fakultatív tantárgycsoportos oktatás részletkérdéseiről, különös hangsúllyal az orientációról, a tantárgycsoportok választásáról és ezek iskolai lehetőségeiről.

- Tudatosítja a tanulóban személyiségük pozitív és negatív vonásait; törekszik fejleszteni illetve megváltoztatni azokat.

- Információkat kér a tanulóktól az orientációval, a szakosodással kapcsolatban, ismerteti azokat az iskolavezetéssel, tájékoztatja ezekről a szülőket, illetve véleményt kér tőlük.

- Információkat gyűjt és szerez a tanulók tanórai és tanórán kívüli munkájáról, megfigyeléseinek eredményeiről, tapasztalatairól tájékoztatja a szaktanárokat, szülőket.

- Összegyűjti, rendszerezi a szaktanárok, orientációs körök vezetői véleményét, kiegészíti saját észrevételeivel; javaslatot tesz az osztályértekezleteknek a tanulók személy szerinti orientálására.

- Ismerteti az érdekeltektől nevelők orientáló véleményét a tanulókkal és a szülőkkel, közbenjár az esetleges korrekciók végrehajtásában.

A sokoldalú megfigyelés, információszerzés szükségességével valamennyi nevelő egyetértett és törekedett megvalósítására. Az azonban rövid idő alatt kiderült, hogy a kísérlet kezdetén kipróbált megfigyelési rendszer és a tapasztalatok rögzítésének módja túlságosan bonyolult, végrehajthatatlan. Ezért már a kísérlet első felétől - a bonyolult, a tantárgyhoz nem eléggé igazodó megfigyelési rendszer helyett - a hódmezővásárhelyi Bethlen Gábor Gimnázium szöveges bizonyítványai képezték a megfigyelés alapját, s ezeken történt a megfigyelés eredményeinek a rögzítése is. Ezek a korábbiaknál használhatóbbak voltak, mert

- egyszerűen kezelhetők
- sokoldalú és egységes megfigyelési és értékelési szempontok érvényesülhetnek
- követelményrendszerük megfelel a tantárgy sajátosságának és az általános célkitűzéseknek
- értékelési rendszerük lehetővé teszi a tanulók differenciált minősítését
- egyszerűbbé teszik az osztályfőnökök munkáját az információk egyeztetésében, összehasonlításában, az orientáló javaslatok elkészítésében.

Az eddigi tapasztalatok alapján - bizonyos korrekciókkal - a megfigyelések összegezésére, értékelésére továbbra is a szöveges bizonyítvány látszik a legmegfelelőbbnek, de az információk gyűjtésére egyéni adatlapot használnak a nevelők.

A szaktárgyi órák, a szaktanári megfigyelések mellett, alapvetően jól segítették a tárgy iránt érdeklődők és abban tehetségesek kiválasztását az orientációs körök. Vezetőinek véleménye, tapasztalatai rendkívül fontosak a tanulók további orientálása érdekében, a társadalom, illetve természettudományi irányban való beviláslásról vagy az átirányítás

szükségességéről, hiszen nekik a szaktanárokénál kedvezőbb lehetőségük van a kör tagjainak a megfigyelésére. Tevékenységük sikere, hatékonysága alapján erről a tanulók is meggyőződhetnek, így a szaktanári, osztályfőnöki észrevételek mellett saját tapasztalataik döntően játszanak szerepet az orientációs körök, majd a tantárgycsoportok kiválasztásánál.

Az orientációs körök szervezése teljesen új feladatot jelentett, s az eddigi tapasztalatok alapján az alábbi menetrend szerint célszerű ezeket szervezni:

- Az osztályfőnökök osztályfői órákon ismertetik a fakultatív tantárgycsoportos oktatási kísérlet rendszerét a tanulókkal, kiemelve és hangsúlyozva a 2-4. félév orientáló feladatát.

- Az iskolavezetés az I. évfolyam összevont szülői értekezletén ad részletes tájékoztatást a szülők számára a kísérlet lényegéről és fontosabb részleteiről, többek között az orientációs tevékenységről.

- A szaktanárok - megfigyeléseik alapján - tudatosan irányítják a rátermett tanulókat.

- Előzetes felmérés a tanulók spontán irányulásáról. /Olyan felmérő lapot szerkesztettünk, amely a tantárgycsoport választásával bezárólag nyomon követi a tanulók orientálását./

- A szóba jöhető orientációs körök kiválasztása.

- Szaktárgyi, orientációs jellemzések elkészítése.

- Az osztályfőnök összegező tevékenysége, az orientáló javaslat elkészítése és megvitatása, döntés az orientáló osztályértekezleteken.

- Az iskolavezetés döntése az orientációs körök indításáról, a vezetők kiválasztása,

- Az orientáló osztályértekezlet döntésének ismertetése a tanulókkal /osztályfőnöki órán/ és a szülőkkel /szülői értekezleten/.

- Az esetleges korrekciók elvégzése.
- Az orientációs körök munkájának beindulása.

Az első orientációs körök tapasztalatai alapján történt módosítások, a homogén természettudományi orientációs körök /fizika, kémia, biológia/ szervezése kedvező eredménnyel járt. Ezek programját a szaktanárok az iskola feltételei és a tanulók életkori sajátosságai figyelembevételével állították össze. Ilyen szempontokat érvényesítő változtatásokra a többi programnál is szükség volt, hiszen a feltételek nem biztosítottak valamennyi szervezett feladat elvégzéséhez /könyvek, eszközök, történelmi földrajzi, biológiai jellegű kirándulások anyagi feltételei/. Nem sikerült megnyugtatóan megoldani az orientációs kör vezetőinek segédanyagokkal való ellátását, segítségét.

Már korábban is jelentkezett olyan gond, hogy a programok

- nem kellően igazodnak a tanulók korához, tanulmányi előrehaladásához, ismereteihez
- nem biztosítják az egy-egy tárgyban tehetségükkel kitűnő tanulók foglalkoztatását, fejlődését.

Megoldásként variábilis programok készítése, illetve az utolsó váltási kényszer feloldása, kétféleves program készítése vagy szakkörök szervezése került szóba. Ismétlődő orientációs körökre létszámproblémák miatt nem került sor, viszont az utolsó évben - kísérletként, kedvező eredménnyel - működött orosz, matematika, biológia szakkör a II. évfolyamon.

Érdekes tapasztalatokkal szolgáltak az I. és II. osztályos tanulók részére - a legutóbbi félévben - szervezett közös orientációs körök /nyelvművelés, orosz, kémia, földrajz/, a fejlettségi szintbeli különbségek miatt többnyire kedvezőtlen eredménnyel.

A kísérlet 3 éve alatt és a következő félévben az alábbi orientációs körök szervezésére került, kerül sor:

	1974/75		75/76		76/77		77/78
	2.	1.	2.	1.	2.	1. félév	
Irodalom	A		A B		B C		
Nyelvművelés		A	A ⁺ B	B	B-C	C	
Történelem	A	A	A B	B	B C	C	
Orosz	A		B	B	B-C		
Angol		A	B		B		
Német		A	B	B			C
Matematika	A	A	B	B	C	C	
Fizika		A	A	B	B ⁺	C	
Kémia	A ^x	A	A	B	B-C	C	
Biológia	A ^x		A B	B	C	C	
Földrajz		A	A B	B	B-C	C	
Gyorsírás					B		

- / A - kísérleti 1. évfolyam
 B - " 2. "
 C - " 3. "
 A^x - fizika-kémia ill. kémia-biológia kör
 A⁺, B⁺ - 2-2 orientációs kör
 B-C - közös orientációs kör /

Bár néhány nevelő megkérdőjelezi az orientációs foglalkozások szükségességét, úgy tűnik, hogy ezek a tevékenységi körök alapvetően jól látták el feladatukat: a tanulók érdeklődésének felkeltésével, képességeinek kipróbálásával megfelelően segítették a végleges döntést, a tantárgycsoport választását. Ugyanakkor több tanuló esetében volt tapasztalható, hogy még mindig meghatározó szerepe van a szülői ház állásfoglalásának, s nem érvényesül eléggé a szaktanár, az orientációs kör vezetőjének, az osztályfőnöknek pedagógiai-
 lag megalapozott javaslata.

A tantárgycsoportok kialakításával kapcsolatos szervező munkára vonatkozóan még kevesebb gyakorlattal rendelkezünk. Eddigi tapasztalataink alapján

- a tájékoztató jellegű felmérést már decemberben /az utolsó orientációs kör választásakor/ célszerű elvégezni, megfelelő "érlelődési" időt biztosítani a tanulóknak, szülők számára

- a tanulók áprilisban döntenek a tantárgycsoport választásról /megjelölve egy második tantárgyblokkot is/

- a tantárgycsoport-választást értékelő, elbíráló nevelői értekezlet előzze meg a szülői értekezletet, ezen - az osztályban tanító nevelőkön kívül - vegyenek részt az orientációs körök vezetői is

- a tanulókat tájékoztatni kell a választás realizálásának esetleges akadályáról

- az április végi összevont szülői értekezleten túl célszerű és esetenként szükséges a szülőkkel egyénenként is megbeszélni gyermekük választási szándékát

- a döntéseket véglegesíteni, az utólagos módosítási szándékoknak elejét venni a tanuló és a szülő aláírásával ellátott nyilatkozatokkal szükséges

- az írásbeli nyilatkozatokon rögzíteni kell az idegen nyelv választását, s kívánt óraszámát is

- a szaktanárellátottságra, a későbbi órarendi és elhelyezési nehézségekre tekintettel bizonyos mértékben korlátozni célszerű a nyelvek választását.

Első alkalommal - a matematika-fizika-kémia blokk kivételével, ahová a jelentkezett 4 főt átirányítottuk - valamennyi, a kísérleti modellben meghirdetett tantárgycsoportot sikerült beindítani. A 2. kísérleti osztályban a választék két új tantárgycsoport konstruálásával, a földrajz-történelem-idegen nyelv és a matematika-történelem kialakításával bővült.

Ezek a csoportok - hasonlóan a biológia-fizika-kémia és a biológia-fizika-földrajz blokkok kapcsolódásához - a magyar-történelem-idegen nyelv és a biológia-fizika-földrajz, illetve a matematika-fizika és a magyar-történelem-idegen nyelv tantárgycsoportokhoz kapcsolódnak.

Az iskolavezetés és a nevelőtestület egyöntetűen amellelt foglalt állást, hogy a szakosító tárgyakban az egyes tantárgyblokkok képezzenek önálló egységet, azaz - ezekből a tárgyakból - a tanulók a mindenki számára kötelező törzsanyagot és a fakultatív anyagot nem különállóan, hanem egy egységben, azonos összetételű csoportokban sajátítsák el. Az egyes csoportok létszáma 7 és 18 fő között mozog. A tapasztalatok szerint a 10-15 fős létszám ideális, biztosítja a tanulókkal végzett munka magas hatékonyságát, a tanulók növekvő aktivitását, az önálló munkáltatást, a kutató-kísérletező-felfedeztető módszer alkalmazását, a begyakoroltatást, a rendszeres, folyamatos ellenőrzést-értékelést. Majdnem mindegyik szakosító tárgyból növeli a munka hatékonyságát a kettős órák bevezetése is.

A tantárgycsoportok kialakulása után jelentkező gond az új III. osztályok kialakítása. Szerencsés esetben - mint az első alkalommal történt - úgy alakulhatnak a létszámok, hogy a rokon tantárgyblokkok figyelembevételével aránylag egyszerűen, arányosan állítható össze a 3 II. osztályból ugyanannyi új III. osztály:

	1976/77			1977/78		
	3a	3b	3c	3a	3b	3c
m-t-id.ny.	18			9		
f-t-id.ny.				13		
id.ny.-id.ny-any.	10			15		
mat-fi		25		18		
mat-t				8		
b-fi-k			10			14

	1976/77			1977/78		
	3a	3b	3c	3a	3b	3c
b-fi-f			7			8
ügyintéző			15			18
összes	28	25	32	37	26	40

Előző osztály

2a	10	6	11	14	9	9
2b	12	9	9	10	6	19
2c	5	9	11	13	11	12
más helyen	1	1	1	-	-	-

Az új osztályokban a közösségek kialakításának, a közös szintre hozásnak a problémái újból jelentkeznek. Alaposabb megfontolást s esetleg az alsó szakaszban átcsoportosítást /orientációs körök korábbi kezdése, utolsó félévben szint-rehozó tanulókörök szervezése/ igényel ennek a problémának a megoldása.

Kedvezőbb lenne, ha - a nem szakosító tárgyak közös órái ellenére - a tantárgycsoportok ún. csoportvezető tanár irányításával önálló egységként szerepelnének. E mellett szól az, hogy

- a tanulók közötti legnagyobb kohéziós erő a közös érdeklődés, vagyis a tantárgyblokk

- az érdeklődésnek megfelelő tárgyakat a legnagyobb óraszámban tanító nevelő lehetne az osztályfőnök /jelenleg osztályfőnökeink egy része az egész osztállyal csak az osztályfői órákon találkozik/

- a naplók vezetésével kapcsolatos jelenlegi adminisztrációs nehézségek egy része megoldódnék.

A kísérlet szerves része az eredménymérés. A szintmegállapító, témazáró, félévi és év végi tudásszintmérés megfelelő szervezés és a mérőlapok körültekintő összeállítása esetén

- nagy segítséget nyújthatnak az egész évi munka tervezéséhez és megalapozásához
- választ adhatnak a tanterv, tanmenet teljesíthetőségére, esetleges korrekciók szükségességére
- alkalmasak lehetnek a tanulók tudásának lemérésére, így tájékoztatást nyújthatnak a szaktárgyi oktató munka hatékonyságáról
- segíthetnek a követelményszint és az értékelés realitásabb kialakítására, egységesítésére, összhangjának biztosítására
- hozzájárulhatnak a tanulók minél jobb orientálásához.

Az eredménymérések - elsősorban szervezési problémák miatt - csak részben teljesítették fenti funkcióikat, ezért indokoltnak látszott a mérésekkel kapcsolatos tennivalók felülvizsgálata, módosítása. Így került sor a félévi tudásszintmérések elhagyására, az év végi mérések egy-egy évfolyamra való korlátozására, a mérések időpontjának egységes rögzítésére /a dolgozatok iratási idejének további szétthuzására van szükség/. Az I. évfolyamon a szintmegállapító méréseknek, valamint minden évfolyamon a témazáró dolgozatok iratásának természetesen továbbra is fontos szerepük marad.

Mind a szintmegállapító mérések, mind az első órák tapasztalatai alapján szembetűnnek az egy-egy tárgyból hiányos felkészültségű tanulók.

A munka tervezése, a minél zökkenőmentesebb előrehaladás biztosítása, a tanulók képességeinek feltárása és tervező fejlesztése érdekében szükséges ezekkel a tanulókkal - tudásbeli hiányosságaik megszüntetésére - a tanítási órán kívül is foglalkozni. Ezt a célt szolgáló felzárkóztató foglalkozások szervezését, rendszeres tartását a szaktanárok döntő többsége szükségesnek, néhány tárgyból /matematika, kémia, anyanyelv/ nélkülözhetetlennek tartja. E foglalkozásokon résztvevő tanulók - rászorultságuk itt nem részletezhető okai és mértéke alapján - két kategóriába sorolhatók, az észlelt hiányok kiküszöbölésére tehát más-más szervezésű korrekciós foglalkozásokra van szükség. Az egyik esetben rendszeres, hosszantartó, speciális jellegű, differenciált foglalkozásokra van szükség, állandó összetételű csoportokban. A másik kategóriába sorolt hiányosságok viszont rövidebb idő alatt számolhatók fel, tulajdonképpen egyéni foglalkozást igényelnének, illetve megfelelő irányítással, tanáccsal önállóan is sokat tehet a tanuló felszámolásuk érdekében. A tapasztalat szerint rendszeres felzárkóztató foglalkozásokra - a tantárgyak többségéből - az I. osztály végéig szükség van, de a gimnáziumi tanulmányok során különböző okok miatt keletkezett hiányok pótlására - ha nem is folyamatosan - a II. osztályban is.

A fakultatív tantárgycsoportos oktatás szervezési kérdéseinek sarkalatos pontja a munkarend kialakítása; nem véletlen, hogy a várható órarendi nehézségek miatt a legtöbb iskolában a tantárgycsoportos oktatás alapvető célkitűzésének - a csoportos képzésnek - a feladására is sor került. Iskolánk eddig meg tudott birkózni a korábbinál lényegesen bonyolultabb feladattal.

A kísérlet első két évében a délelőtti munkarend kialakítása, az órarend összeállítása tulajdonképpen egyszerűsödött. Ez természetesen csak közvetve köszönhető a fakultatív tantárgycsoportos oktatásnak: ugyanis a kísérlet következtében fokozatosan szüntek meg a korábban órarendi

nehézségeket okozó szakosított tantervű osztályok. Ebben az időszakban az óratervben szereplő órákat különösebb nehézség nélkül sikerült elhelyezni. A délelőtti órarendbe kerültek - az első illetve utolsó 2 órára - a gyakorlati foglalkozások órái, így a tanulók számára lyukas órát vagy vándorlás miatti idővesztéséget nem eredményeztek. Az orientációs köröket az első alkalommal egységesen hétfőn délután, azonos időpontban tartottuk meg. Már a második alkalommal sikerült mindkét évfolyamon a délelőtti órarendben - különböző napokon - elhelyezni az orientációs köröket, a legutolsó évben - a közös orientációs körök kipróbálásának lehetőségét biztosítva - mindkét évfolyam számára azonos időpontban kerültek sorra. Mindössze a felzárkóztató foglalkozások maradtak a délutánokra. /Egyre inkább igénybe veszik erre a célra a 6. órákat és a 0. órákat is, ez a lehetőség - a nevelők és tanulók elfoglaltsága, bejárás miatt mégis korlátozott. / E foglalkozások délutáni elhelyezése viszont a tanulók számára nem kedvező, hiszen a nevelők nagyon szétszórt szabad idejéhez kell alkalmazkodniuk, s esetenként a foglalkozások egybeesése, máskor bejárási körülményeik, váratlan iskolai elfoglaltságok miatt nem tudják ezt a segítséget igénybe venni. Előrelépést csak az jelenthetne, ha a felzárkóztató foglalkozásokat is órarendszerűen lehetne rögzíteni s koordinálni a különböző tárgyak foglalkozásait. /Jelenleg ennek feltételei nem biztosítottak, már azért sem, mert sok a "több tárgyas" tanuló./

A tantárgycsoportok belépésével, sok tényező /a sokféle idegen nyelv-választás; a csoport- és nevelőpárkapcsolatok; egy osztályon belől a blokkos tárgyak óraszámának összemérhetetlensége; külső óraadók, továbbképzések, szabadnapok, illetve a szaktantermes oktatás és a teremhiány miatti kötöttségek/ együttes hatásaként ugrásszerűen megnövekedtek az órarendi nehézségek. Bár a tantárgycsoportos osztályok óráit végül is elfogadhatóan sikerült elhelyezni, az alsóbb osztályok órarendjében a pedagógiai szempontok nem egy helyen háttérbe szorultak, a nevelők napenkénti megterhelése

nem egyenletes, megszorodtak a 6. órák és nevelők lyukas órái, bekerültek 0. és 7. órák is. /Ezek a gondok a fakultatív tantárgycsoportos oktatás teljessé válásával tovább nőnek, a nehézségek fokozódnak./

Természetesen lehet vitatkozni azon, hogy melyik a kedvezőbb megoldás:

- tömöríteni a tanulók elfoglaltságait a minél több szabad délután biztosítása, illetve a délutáni szabadidő növelése érdekében

- széthuzni a programot, hogy legyen közben lehetőség lélegzetvételnél: zűnre, kikapcsolódásra, a délutánra maradó foglalkozásokon pihentebben való részvétel érdekében?

A helyi körülmények /sok bejáró tanuló, sokrétű iskolai elfoglaltság, óraadó nevelők, a helyiségek délutáni más jellegű igénybevétele/ miatt jelenleg az első megoldás látszik kedvezőbbnek, ezért ennek megvalósítására törekszünk. Lehet, hogy a fakultatív tantárgycsoportos oktatás térhódításával, egyeduralkodóvá válásával kedvezőbbé és lehetővé válik a másik megoldás, vagy akaratunk ellenére is erre kényserülünk.

A fakultatív tantárgycsoportos oktatási kísérlet eddigi része kedvező benyomást tett:

- A tanulók tervszerű, állandó megfigyelése, az eredmények rendszeres számbavétele, a tapasztalatok folyamatos gyűjtésének és elemzésének szükségessége, cseréjének lehetősége tudatosabb nevelőmunkát eredményezett.

- Az új, korszerűbb oktatási struktúra kipróbálásában játszott úttörő szerep - a nehézségek ellenére is - ösztönzi a pedagógusokat, lendületet ad munkájukhoz.

- Az új forma a tanulók munkájára is ösztönzőleg hatott, aktivitásuk fokozódott.

- A tanulók és a szülők egyaránt érdeklődéssel fogadták és kísérik a kísérletet, a végleges szakosodástól várják azokat az előnyöket, melyeket számukra a kísérlet ismertetése során vázoltunk.

A kísérlet koncepciója elismerést vált ki. A nevelők jól látják, a szülők és a tanulók remélik, hogy ez a struktúra a társadalmi és egyéni /tanulói és szülői/ érdekeket egyaránt szolgálja: alkalmas az egyéni érdeklődés, képesség fel-derítésére, fejlesztésére, a tudatosabb pályaválasztás elő-segítésére.

A József Attila Tudományegyetem Pedagógiai Tanszéke által ké-szített modell

- nagy gondot fordít a tanulók megfigyelésére, több területre is kiterjedő orientálási lehetőséget biztosít

- a specializáló szakaszban jól menti át a szakosi-tott tantervű osztályok előnyét, a magas óraszámot a szako-sító tárgyakból

- körültekintően veszi figyelembe a továbbtanulási irányokat, 3 tárgyból is magasabb színvonalú képzést biz-tosít

- növeli a tanulók szabad idejét azzal, hogy sok elfoglaltság /előkészítő tanfolyamok, szakkörök, magán órák/ alól mentesíti őket.

Véleményünk szerint az általunk ismert, többi hasonló kísér-let és a bevezetésre szánt elképzelés kevésbé rendelkezik a fenti előnyökkel.

Bár az iskolánkban 3 éve folyó kísérlet nagy terheket ró a kísérletben résztvevő valamennyi nevelőre, az iskolavezet-ésre, továbbá személyi igényei, tárgyi feltételei, teremszük-séglete valamivel nagyobbak, szervezési kérdései lényegesen bonyolultabbak a korábbi oktatási rendszerénél, mégis a tár-sadalmi követelményeknek megfelelő megoldásnak, járható ut-nak egyedül a fakultatív tantárgycsoportos oktatást tekintjük.